

УДК 658.589(477)

JEL Classification: O310

Олена КРАЙНІК

К. е. н., доцент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності

Національний університет «Запорізька політехніка»

ORCID ID: 0000-0002-9787-0744

РОЗВИТОК МЕТОДІВ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

***Анотація.** В статті проаналізовані методи оцінки ефективності інноваційно-інвестиційних проєктів сталого розвитку національної економіки. Сьогодні інноваційний потенціал держави є одним із найважливіших критеріїв конкурентоспроможності країни на світовій арені. Для його оцінки проводяться численні масштабні дослідження, основу яких становлять показники інноваційного розвитку держав.*

Передумовою прийняття рішень щодо інноваційно-інвестиційних проєктів є оцінка їх економічної ефективності. Вона необхідна для представлення їх зовнішньому інвестору, щоб довести доцільність інвестицій на окремий проєкт. Від правильного розрахунку ефективності проєкту залежатиме майбутнє суб'єкта господарювання. Оцінка інвестиційних проєктів здійснюється за допомогою значної кількості методів і показників. Всебічність та об'єктивність оцінки реалізації проєкту залежить від обраних методів. В основному вибір методичних засобів залежить від конкретних характеристик проєкту: від тривалості життєвого циклу проєктів, від галузі, в якій реалізується проєкт, а також від загальної ситуації в країні.

Визначено, що інноваційна діяльність бік обік пов'язана з інвестиційною, оскільки створення та розповсюдження нових технологій вимагає чималих фінансових вкладень. Взаємозв'язок інновацій та інвестиції створює головну проблему запровадження та впровадження результатів науково-технічного прогресу. Аналіз та оцінка ефективності інноваційно-інвестиційних проєктів є складним і трудомістким завданням.

У традиційних методах оцінки економічної ефективності інноваційних проєктів питанням визначення бізнес-результатів або меж їх реалізації не приділяється належної уваги. Тому в рамках вдосконалення методів оцінки пропонується оцінювати ефективність

інноваційних проєктів за двома напрямками: оцінка бізнес-результатів проєкту; оцінка ефективності управління інноваційними проєктами.

Ключові слова: *ефективність, методи оцінки ефективності, інноваційно-інвестиційні проєкти, національна економіка, інновацій, інвестиції.*

Olena KRAINIK

Ph.D. in Economics, Associate Professor of the Department of Entrepreneurship, Trade and
Exchange Activities
National University "Zaporizhia Polytechnic"

DEVELOPMENT OF METHODS FOR ASSESSING THE EFFECTIVENESS OF INNOVATION AND INVESTMENT PROJECTS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY

Abstract. *The article analyzes the methods of evaluating the effectiveness of innovation and investment projects for the sustainable development of the national economy. Today, the innovative potential of the state is one of the most important criteria for the country's competitiveness on the world stage. To evaluate it, numerous large-scale studies are conducted, the basis of which are indicators of innovative development of states.*

The prerequisite for decision-making regarding innovation and investment projects is the assessment of their economic efficiency. It is necessary to present them to an external investor in order to prove the feasibility of investments in a separate project. The future of the business entity will depend on the correct calculation of the project's effectiveness. Evaluation of investment projects is carried out using a significant number of methods and indicators. The comprehensiveness and objectivity of project implementation assessment depends on the chosen methods. Basically, the choice of methodological tools depends on the specific characteristics of the project: on the duration of the life cycle of projects, on the industry in which the project is implemented, as well as on the general situation in the country.

It was determined that innovative activity is closely related to investment activity, since the creation and distribution of new technologies requires significant financial investments. The relationship between innovation and investment creates the main problem of introducing and implementing the results of scientific and technological progress. Analysis and evaluation of the effectiveness of innovation and investment projects is a complex and time-consuming task.

In traditional methods of evaluating the economic efficiency of innovative projects, the issue of determining business results or the limits of their implementation is not given due attention.

Therefore, within the framework of improvement of evaluation methods, it is proposed to evaluate the effectiveness of innovative projects in two directions: evaluation of business results of the project; evaluation of the effectiveness of management of innovative projects.

***Keywords:** efficiency, efficiency assessment methods, innovation and investment projects, national economy, innovation, investment.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема збалансованого розвитку інноваційної та інвестиційної діяльності набуває особливого значення в умовах посилення нерівномірності економічного простору, що обумовлює необхідність включення просторового фактора до джерел розвитку економічних систем.

У сучасних умовах стандарти економічного зростання задаються країнами-лідерами інноваційного розвитку, що знаходяться на порозі шостого технологічного устрою. Високо технологічність та науко місткість стають обов'язковою умовою конкурентоспроможності сучасної економіки.

Сьогодні інноваційний потенціал держави є одним із найважливіших критеріїв конкурентоспроможності країни на світовій арені. Для його оцінки проводяться численні масштабні дослідження, основу яких становлять показники інноваційного розвитку держав.[1]

Питання інвестування в інновації зараз перебуває у центрі уваги економічної думки. Це пов'язано з тим, що інвестиції та інновації безпосередньо впливають на господарську діяльність, визначають процес економічного зростання країни та шлях розвитку економіки в цілому. В сучасних умовах вони виступають головним помічником виходу з економічної кризи, що прискорюють науково-технічний прогрес, підвищують якісні показники господарської діяльності економіки, як на мікро-, і на макрорівнях. Інноваційна ж діяльність на сьогоднішній день є основою динамічного розвитку будь-якої економічної системи, а також формує основу стійкого економічного зростання.

Інноваційний напрямок розвитку вітчизняної економіки визначається стратегічними цілями діяльності держави, основними з яких є формування напрямів та способів забезпечення у тривалій перспективі сталого зростання добробуту громадян, динамічний та поступальний розвиток економіки, національної безпеки країни, зміцнення позицій України у світовому співтоваристві.

Актуальним завданням є приведення параметрів системи оцінки ефективності інноваційно-інвестиційних проєктів у відповідність до економічних реалій сучасного ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної

проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблеми оцінки ефективності присвячено значну кількість наукових праць, опублікованих у нашій країні та за кордоном. Внесок у вивчення цих проблем зробили такі дослідники, як: М. Ассінка, А. Мазаракі, А. Сміт, Л. Морріс, Ю. Журавель, І. Школьник, В. Федосов, І. Чугунов, А. Ткаченко, Н. Левченко, Т. Сергієнко.

Отримані з них результати є фундаментальними з точки зору методології економічного аналізу та прийняття рішень щодо капітальних інвестицій. Водночас проведена робота не вичерпала коло проблем, пов'язаних з удосконаленням методів оцінки ефективності інноваційно-інвестиційних проєктів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження – порівняння методів оцінки ефективності інноваційно-інвестиційних проєктів з метою визначення доцільності використання того чи іншого методу в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ринкова економіка не може розвиватися без інвестиційної діяльності. В економічній теорії поняття «інвестиції» розкривається з одного боку, як вкладення капіталу у будь-яку справу, з метою отримання додаткового прибутку чи на справи підприємства, з другої сторони інвестиції – це сукупність витрат, що реалізуються у формі довгострокових вкладень капіталу у промисловість, сільське господарство, транспорт та інші галузі господарства. Іншими словами, інвестиції – це вкладення капіталу з метою збільшення їх у майбутньому. Вкладення капіталу здійснюється шляхом придбання цінних паперів чи безпосередньо підприємства.

Інноваційна діяльність бік обік пов'язана з інвестиційною, оскільки створення та розповсюдження нових технологій вимагає чималих фінансових вкладень. Взаємозв'язок інновацій та інвестиції створює головну проблему запровадження та впровадження результатів науково-технічного прогресу.

Аналіз та оцінка ефективності інноваційно-інвестиційних проєктів є складним і трудомістким завданням.

Інноваційні проєкти мають специфічні особливості, зумовлені невизначеністю передінвестиційної стадії, більш тривалою термінами реалізації, підвищеними ризиками та ринковою новизною інноваційної продукції, а також їх впливом на екологічне та соціальне середовище.

Для інвестування інноваційних проєктів потрібні суттєві обсяги капіталовкладень, а інвесторам необхідно вирішувати питання вибору ефективних інноваційно-інвестиційних проєктів.[2]

Обмеженість ресурсів для реалізації інноваційних проєктів, залучення інвестицій вимагає розробки методів підвищення ефективності як інноваційної, так і інвестиційної діяльності. Ця проблема об'єктивно вирішується оцінкою ефективності наявних альтернатив з вибором найбільш оптимальних.

На сьогоднішній день цей обсяг інвестицій в інноваційну діяльність є недостатнім для її бурхливого зростання та реалізації, однак існує безліч інструментів для зміни даного становища. Одним з найактуальніших та ефективних способів покращення нинішнього становища є створення та подальший розвиток особливих економічних зон в нашій країні, у яких можуть формуватися технопарки регіонального масштабу, центри інновацій тощо.

Інноваційно-інвестиційний проєкт – це цілеспрямоване, обмежений у тимчасових та ресурсних рамках захід, орієнтоване на розробку та формування нового унікального продукту (послуги), тобто це нова ідея, втілена в життя у вигляді матеріального чи інтелектуального продукту (послуги).

Реалізація інноваційних проєктів, на відміну від інвестиційних, містить: значні витрати на НДДКР, новаторські методи організації праці, більш тривалі терміни реалізації, оскільки вони інтегрують інші бізнес-процеси, більш високий рівень невизначеності, ніж інвестиційні, тимчасову затримку із отриманням прибутку, пов'язану з тим, що споживачам потрібен час для «освоєння» нової продукції.

Крім оцінки показників, що характеризують економічний ефект від інвестицій в інноваційну діяльність, необхідно враховувати оцінку рівня досягнення цілей інноваційного проєкту, цілей учасників інноваційних проєктів, а також в обліку умов, необхідних при здійсненні оцінки: розрахунковий рік запровадження інновації приймається другий-третій календарний рік серійного виробництва нової продукції; сумісність показників заміної техніки з новою; сумісність проєктів з фактору часу, за обсягами виробництва, за соціальним, екологічним та іншим факторам; оцінки ефективності інновацій мають відображати інтегральний ефект від реалізації.

Інноваційні проєкти характеризуються відсутністю прибутку на початкових етапах своєї реалізації та мають великі ризики, внаслідок чого стандартні методи аналізу фінансово-господарської діяльності надають можливість комплексно зробити оцінку доцільності інвестицій у інноваційні проєкти.[3]

У традиційних методах оцінки економічної ефективності інноваційних проєктів питанням визначення бізнес-результатів або меж їх реалізації не приділяється належної уваги, тому в рамках вдосконалення методів оцінки пропонується оцінку ефективності інноваційних проєктів здійснювати за двома напрямки: оцінку бізнес-результатів проєкту; оцінку ефективності управління інноваційними проєктами, які мають наступні етапи:

- формалізація меж розробки та реалізації проєкту;
- оцінка необхідних обсягів інвестицій;
- оцінка критеріїв та вимог до ефективності інвестицій;
- оцінка та формалізація фінансових наслідків інвестування;
- зіставлення обсягів інвестицій та фінансових наслідків від них;
- оцінка ефективності інноваційного проєкту.

Особлива економічна зона може бути найважливішим плацдармом реалізації не лише інвестиційних проєктів в інноваційній сфері, а й проєктів удосконалення житлової, транспортної, соціальної інфраструктури.

Можна виділити основні переваги особливих економічних зон:

- сучасна матеріально-технічна база для розвитку та розширення діяльності відповідного типу особливої економічної зони;
- сприятливий інвестиційний клімат для ведення підприємницької активності;
- широка доступність до ефективних фінансових ресурсів (інвестиційні, венчурні фонди тощо);
- розширена мережа послуг для інноваційного бізнесу (консалтингових, маркетингових, юридичних та ін.);
- зниження адміністративних бар'єрів;
- широкий спектр можливостей для реалізації експортного потенціалу;
- систематичний добровільний обмін новітніми промисловими методами управління, технологіями тощо;
- звільнення від деяких податків (наприклад, від земельного податку, мит) або пільгові умови оподаткування.

При оцінці ефективності інноваційно-інвестиційних проєктів необхідно враховувати цілі учасників проєкту, галузеву специфіку, інноваційну складову, характер інноваційності, інвестиційні та експлуатаційні витрати протягом всього життєвого циклу, розрахунковий період, варіативність закладених параметрів. Усе це відбиває необхідність удосконалення існуючих методів оцінки ефективності інвестиційних та інноваційних проєктів.

Обмеженість джерел капіталу залучення інвестицій призводить до необхідності розробки методів підвищення ефективності інвестиційних заходів. Це робить об'єктивно необхідною оцінку ефективності аналізованих альтернатив з метою відбору найефективніших. Особливого значення набуває питання оцінки ефективності та вибору оптимальних проєктів в умовах невизначеності та ризику.[4]

Проблема вибору ефективних інноваційно-інвестиційних проєктів значно ускладнюється при їх оцінці за багатьма показниками ефективності прийнятих рішень.

Найкращі інвестиційні альтернативи, які обираються під час використання різних показників ефективності, зазвичай, не збігаються. Виникає додаткова невизначеність вибору ефективних рішень щодо сукупності показників.

На сьогоднішній день методичні рекомендації щодо обґрунтування інвестиційних проєктів не враховують інноваційну специфіку. Тому в даний час важливим є приведення всіх елементів системи аналізу та оцінки ефективності інноваційних інвестицій у відповідність до нових економічних реалій вітчизняного ринку. У свою чергу, це обумовлює проведення досліджень не тільки в галузі організаційно-методичного забезпечення комплексного аналізу та контролю інноваційно-інвестиційної діяльності, а й обґрунтування нових та розвитку теоретико-методологічних положень, що його діють. В умовах обмеженості фінансових ресурсів рішення про виділення наявних коштів на реалізацію конкретних програм і проєктів необхідно приймати на основі комплексного підходу до оцінки ефективності, який враховує рентабельність і рівень ризику проєктів.

Ключовим етапом прийняття рішення про необхідність та доцільність проєктів є добре розроблена методологія та чітка система показників, які дають реальне уявлення про ефективність пропонованих інноваційно-інвестиційних проєктів. У зв'язку з цим велике значення має розробка та впровадження відповідного аналітичного інструментарію для потенційних інвесторів в інновації.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Підсумовуючи, необхідно зазначити, що визначення критеріїв відбору та методів оцінки ефективності є ключовим фактором у процесі прийняття інвестиційних рішень. В умовах великої кількості існуючих критеріїв, важливо виділити ті, що відіграють певну роль в аспекті стратегічного розвитку.

Визначення ступеня ефективності також має ґрунтуватися на методах, здатних дати найточніший результат про кількісну характеристику інноваційного проєкту. Сукупність правильно визначених критеріїв та методів оцінки ефективності дозволить прийняти оптимальне інвестиційне рішення як в окремій організації, так і в рамках національної економіки.[5]

В рамках економіки країни буде можливим підвищення виробничих можливостей, усунення існуючих дисбалансів галузевого розвитку, прискорення науково-технічного прогресу, покращення добробуту громадян.

Інноваційна модернізація українського суспільства визнана головною домінантою державної політики та ідеології реформ. Проте в реальному секторі економіки, існують системні проблеми, тривале нехтування яких призвело до низької життєздатності

підприємствам адаптуватися до функціонування в умовах глобалізаційних ринків та адекватно реагувати до нових викликів.

Список літератури

1. Serhiyenko T., Kraynik O. (2019) Teoretyko-metodolohichni zasady upravlinnya investytsiyno-innovatsiynoyu diyal'nisty promyslovykh pidpryyemstv. Zaporizhzhya : Vydavnytstvo ZNU.

2. Upravlinnya stalym rozvytkom promysloвого pidpryyemstva: teoriya ta praktyka: kolektyvna monohrafiya (2021) / za red. Voronkovoyi V.H., Metelenko N.H. – Zaporizhzhya: Vydavnychyy dim «Hel'vetyka».

3. Berezhna O. R., Serhiyenko T. I. Pokaznyky otsinky innovatsiynoho potentsialu pidpryyemstva (2020). Zaporizhzhya: NU «Zaporiz'ka politekhnika».

4. Kraynik O.M., Serhiyenko T.I. (2021). Menedzhment staloho rozvytku promysloвого pidpryyemstva: suchasni tekhnolohiyi ta stratehichni napryamy pidvyshchennya efektyvnosti Zaporizhzhya : Vydavnychyy dim «Hel'vetyka».

5. Kraynik O., Kuris YU., Serhiyenko T. (2020). Mozhlyvosti ta mekhanizmy innovatsiynoho rozvytku pidpryyemstva yak osnova konkurentospromozhnosti v suchasnykh rynkovykh umovakh – Mizhnarodna naukova hrupa. – Boston.

References

1. Serhiyenko T., Kraynik O. (2019) Teoretyko-metodolohichni zasady upravlinnya investytsiyno-innovatsiynoyu diyal'nisty promyslovykh pidpryyemstv. Zaporizhzhya : Vydavnytstvo ZNU.

2. Upravlinnya stalym rozvytkom promysloвого pidpryyemstva: teoriya ta praktyka: kolektyvna monohrafiya (2021) / za red. Voronkovoyi V.H., Metelenko N.H. – Zaporizhzhya: Vydavnychyy dim «Hel'vetyka».

3. Berezhna O. R., Serhiyenko T. I. Pokaznyky otsinky innovatsiynoho potentsialu pidpryyemstva (2020). Zaporizhzhya: NU «Zaporiz'ka politekhnika».

4. Kraynik O.M., Serhiyenko T.I. (2021). Menedzhment staloho rozvytku promysloвого pidpryyemstva: suchasni tekhnolohiyi ta stratehichni napryamy pidvyshchennya efektyvnosti Zaporizhzhya : Vydavnychyy dim «Hel'vetyka».

5. Kraynik O., Kuris YU., Serhiyenko T. (2020). Mozhlyvosti ta mekhanizmy innovatsiynoho rozvytku pidpryyemstva yak osnova konkurentospromozhnosti v suchasnykh rynkovykh umovakh – Mizhnarodna naukova hrupa. – Boston.